

Rekabetçi Saldırganlık ve Öfkede Prososyal ve Antisosyal Davranışların Rolü

The Role of Prosocial and Antisocial Behaviors in Competitive Aggression and Anger

Ömer Faruk YAZICI¹

¹Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü, Tokat
• o-farukyazici@hotmail.com • ORCID > 0000-0003-0598-3862

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma / Research

Geliş Tarihi / Received: 03 Haziran / June 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 27 Temmuz / July 2022

Yıl / Year: 2022 | **Cilt – Volume:** 13 | **Sayı – Issue:** 2 | **Sayfa / Pages:** 117-132

Atıf/Cite as: Yazıcı, Ö, F. "Rekabetçi Saldırganlık ve Öfkede Prososyal ve Antisosyal Davranışların Rolü" Ondokuz Mayıs Üniversitesi Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi 13(2), August 2022: 117-132.

Etik Kurul İzin Raporları: 'Araştırma için Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan Haziran 2022 tarihli ve 01-45 karar sayısı ile etik kurul izni alınmıştır.'

REKABETÇİ SALDIRGANLIK VE ÖFKEDE PROSOSYAL VE ANTİSOSYAL DAVRANIŞLARIN ROLÜ

ÖZ:

Spor alanındaki tüm paydaşlar için kontrolsüz öfke ve agresif davranışlar yıkıcı sonuçlara yol açabilir ve bu davranışları değerlendirmek zordur. Buradan hareketle araştırmanın amacı rekabetçi saldırganlık ve öfke de prososyal ve antisosyal davranışların rolünü belirlemek ve bazı değişkenlere göre ilişkilerini incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu 172 kadın (Ortyaş=20,64±2,52), 281 erkek (Ortyaş=21,95±4,94) olmak üzere toplam 453 sporcu-öğrenci (Ortyaş=21,45±4,22) oluşturmaktadır. Araştırmada “Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği” ve “Sporda Prososyal ve Antisosyal Davranış Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin analizi için çoklu doğrusal regresyon ve MANOVA testi kullanılmıştır. Araştırma bulgularında erkeklerde ve alkol kullananlarda rakibe ve takım arkadaşına karşı antisosyal davranış, saldırganlık ve öfke ortalamalarının yüksek olduğu, sigara kullananlarda ise rakibe karşı antisosyal davranış ortalamalarının yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmanın diğer önemli bir sonucu ise sporda saldırganlık ve öfke ile prososyal davranışlar arasında negatif, antisosyal davranışlar ile pozitif ilişkiler olduğudur. Ayrıca, prososyal ve antisosyal davranışlar, sporda saldırganlık ve öfke de toplam varyansın %33’ünü açıklamaktadır. Özellikle antisosyal davranışların etkisinin sporda saldırganlık ve öfkeyi belirlemede yüksek olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Antisosyal Davranış, Öfke, Prososyal Davranış, Rekabetçi Saldırganlık.

THE ROLE OF PROSOCIAL AND ANTISOCIAL BEHAVIORS IN COMPETITIVE AGGRESSION AND ANGER

ABSTRACT

Uncontrolled anger and aggressive behavior can lead to devastating consequences for all stakeholders in the field of sports, and it is difficult to evaluate these behaviors. From this point of view, the aim of the research is to determine the role of prosocial and antisocial behaviors in competitive aggression and anger and to examine their relationships according to some variables. The study sample consists of 172 women (Avgage=20.64±2.52) and 281 men (Avgage =21.95±4.94), totally 453 athlete students (Avgage =21.45±4.22). “Aggression and Anger Scale in Sports” and “Prosocial and Antisocial Behavior Scale in Sports” were used in the research. Multiple linear regression and MANOVA test were used for data analysis. In the research findings, it was seen that the average of antisocial behavior and aggressi-

on and anger towards the opponent and teammate was high in males and alcohol users, while the average of antisocial behavior towards their opponent was higher in smokers. Another important result of the study is that there are negative relationships between aggression and anger and prosocial behaviors in sports, and positive relationships with antisocial behaviors. In addition, prosocial and antisocial behaviors explain 33% of the total variance in aggression and anger in sports. It can be said that the effect of antisocial behaviors is high in especially determining aggression and anger in sports.

Keywords: *Antisocial Behavior, Anger, Prosocial Behavior, Competitive Aggression.*

GİRİŞ

Spor katılımcıların fiziksel ve sözel olarak etkileşim kurduğu doğal ve sosyal bir ortamdır (Kavussanu, 2008; Eraslan, 2022). Dahası spor; adalet, sportmenlik, ekip sadakati, ekip çalışması gibi değerleri öğrenme, takım arkadaşları ile işbirliği, danışma ve ahlaki çatışmalara karşı çözüm üretmede aracı olarak kabul edilmektedir (Jang, 2013). Ancak sporda yaygın olarak karşılaşılan sportmenlik ruhuna aykırı agresif tutumlar, saygısız davranışların sayısı artmakta ve bu durum sporun asıl amaçlarının dışına çıkılmasına, insanların spora ve sporcuya karşı olumsuz düşünmesine, ön yargılar oluşmasına neden olmaktadır (Görgüt ve Tuncel, 2017).

Ayrıca, 20. yy süresince, spordan siyasi ve ticari beklentilerin artış göstermesi, ahlaki düşünceleri ikinci plana atarak amatör ruhun profesyonelliğin karşısında değer kaybetmesine ve “ne pahasına olursa olsun kazanma” felsefesinin yaygınlaşmasına sebep olmuştur (Yıldıran, 2005). Böylelikle yarışmanın sadece bedensel zorlama olmadığı, aynı zamanda ruhsal ve toplumsal bir zorlama olduğu ve sporcuların performans ve kazanmaya koşullandırıldığı bir ortam (Erim ve Küçük, 2015) sporcuları ahlaki yargılardan uzaklaştırmakta, öfke ve saldırgan tutumların ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Oysaki spor ortamında doğruyu ve yanlışın, iyi ile kötünün ayırımına varabilen, dolayısıyla kurallara uymanın yanı sıra rakibini oyunun bir parçası olarak görüp ahlaki davranış sergileyen sportmen bireylerin olması beklenmektedir.

Müsabakada hem kendiyile hem de çevresiyle yarışan sporcular, sahip olduğu becerilerine uygun olmayan ve aşırı risk taşıyan davranışlarda bulunabilirler. Bir yarışma esnasında sporcunun, biyolojik, psikolojik, fizyolojik ve çevresel faktörlerden etkilenip spor dalına ait kuralların dışına çıkarak, rakibine, hakeme hatta takım arkadaşına karşı zarar vermek ya da bir hedefe ulaşma niyetiyle gerçekleştirilmiş olduğu sözlü ya da fiziki eylemlere sporda saldırganlık denir (Şahin, 2003). Öfke ise doğal bir deneyimdir ve insan sinir sistemi öfke ile sıkı bağlantısı vardır

(Deffenbacher, 2011). Abrams ve Hale (2005)'e göre öfke, yargılama yapılmasını gerektirmeyen normal bir duygudur. Kızgın olmak ne iyidir ne de kötü; mutlu olmak kadar normaldir. Öfkenin problemlili hale gelip gelmemesi onun var olduğu gerçeğinden daha çok davranışsal sonuçlarının ciddiyetine bağlıdır (Kassinove ve Tafrate, 2002). Türkiye'de, bir müsabakanın tüm aşamalarında şiddet ve düzensizliğe neden olabilecek tüm durumlar için tedbir amaçlı 2011 tarihli "*sporda şiddet ve düzensizliğin önlenmesine dair kanun*" yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 2011); ancak "iyi bir kazanan ve kaybeden nasıl olmalıdır?" sorusunu cevaplamak için yeterli olup olmadığı sorgulanmaktadır.

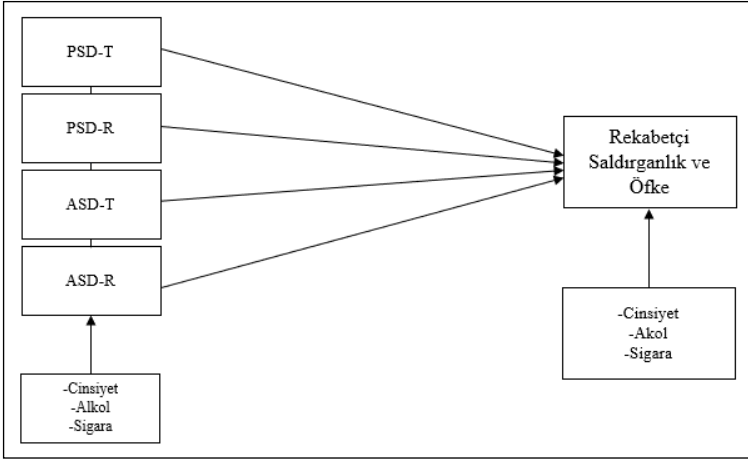
Sporadaki davranışların sınırlarını belirleyen ahlaki, etkisini sonradan gösteren ve engelleyici davranışlar özelinde (Bandura, 1999) ve Bandura'nın sosyal bilişsel teorisi çerçevesinde spor alanında prososyal (olumlu) ve antisosyal (olumsuz) davranış terimlerinin kullanıldığı görülmektedir (Kavussanu, 2008; Kavussanu ve Stanger, 2017). *Sporda prososyal davranış*, yere düşen rakibe yardımcı olmak, takım arkadaşlarını cesaretlendirmek gibi gönüllü davranışlar olarak tanımlanırken; *sporda antisosyal davranış*, takım arkadaşını sözlü olarak taciz etme, rakibi öfkelenmeye çalışmak ve rakibi dezavantajlı duruma düşürme niyetiyle kasıtlı davranış gösterme olarak tanımlanmıştır (Kavussanu, Boardley 2009).

Ahlak açısından "insanlar iyi şeyler yapar, kötü şeylerden de kaçınırlar" (Bandura, 1999). Bu nedenle, ahlak düzeyi ne kadar yüksek olursa, bireyler olumsuz sosyal eylemlerden kaçınıp olumlu sosyal davranışlara o kadar çok yönelirler. Bu nedenle sporda ahlaki değerlerin önemi arttıkça sahada prososyal ve antisosyal davranışların araştırılması gerekmektedir (Balçıkınlı, 2013). Öte yandan, sporda ve saldırganlık ve öfkeyi anlamak bilim insanlarının giderek artan bir amacı haline gelmiş olsa da (Maxwell ve ark., 2009) sporcuların rekabet sırasında yaşadıkları duygular belirsizliğini sürdürmektedir. Spor alanında, bireyin duygularını kontrol etmek etkili performans için gerekli bir beceridir. Duyguları incelemek ve kontrol altına alma yeteneğinin spor alanında temel araştırma odağı olmasının (Hanin, 2000) yanında risk altındaki sporcuların kim olabileceğini anlamak ve böylece daha iyi eğitim ve duygusal düzenleme kaynakları sağlamak çok önem arz etmektedir (Maxwell ve ark., 2009). Öfke ve saldırganlığı yönetemeyen oyuncular takımının başarılı olmasına yardımcı olamaz ve çoğu zaman takımının başarı şansını da azaltır (Miller ve ark., 2005). Spor alanındaki tüm paydaşlar için kontrolsüz öfke ve agresif davranışlar yıkıcı sonuçlara yol açabilir ve bu davranışları değerlendirmek zordur. Ayrıca, kışkırtıcı hareketlere agresif tepki vermesi daha muhtemel olabilecek sporcuların özellikleri ile ilgili çok az şey bilinmektedir (Berrebi, 2018).

Alanyazın incelendiğinde sporda saldırganlık ve öfke özelinde (Maxwell ve ark., 2009; Christoforidis ve ark., 2010; Ersoy ve ark., 2012; Safraoui, 2014; Nas ve ark., 2016; Kafalı ve ark., 2017; Berrebi, 2018; Dávid ve ark., 2021) ve antisosyal-prososyal davranışlar özelinde (Görgülü ve ark., 2018; Sezen-Balçıkınlı ve Yıldır

ran, 2018; Alemdağ, 2018; Göğebakan ve ark., 2020; Yarayan ve ark., 2020) bir çok araştırma yapılmış, ancak bu iki kavramı birlikte ele alan araştırma (Alemdağ, 2019) sayısı neredeyse yok denecek kadar azdır.

Sporcu-öğrencilere yönelik olarak daha odaklı müdahalelerin geliştirilmesi noktasında literatürde bir kaynak oluşturacağı, sporun özünde var olan değerlerin dikkatinin çekilmesi ve farkındalık oluşturma gerekliliği idealinden hareketle, rekabetçi saldırganlık ve öfkede prososyal ve antisosyal davranışların rolü belirlenip, bazı değişkenlere göre ilişkilerinin ortaya koyulmasıyla problemin çözümüne katkıda bulunmaya çalışılmıştır.

Şekil 1. Araştırma modelinin kavramsal diyagramı

PSD-T: prososyal davranış (takım arkadaşına) , **PSD-R:** prososyal davranış (rakibe), **ASD-T:** antisosyal davranış (takım arkadaşına), **ASD-R:** antisosyal davranış (rakibe)

Problemi durumunu temsil eden araştırma modelinin kavramsal diyagramına göre aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Pro-sosyal ve anti-sosyal davranışlar sporda öfke ve saldırganlığın anlamlı bir yordayıcısı mıdır?
2. Cinsiyet, alkol ve sigara kullanımı prososyal ve antisosyal davranışlar ve sporda saldırganlık ve öfke üzerinde etkisi var mıdır?

YÖNTEM

Araştırmada, kesitsel-tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde örneklem grubunun uygulanan ölçeklere ait durum ve özellikleri belirlenir (Fraenkel ve Wal-

len, 2008). Mevcut olan ya da daha önceden beri devam eden durumu olduğu gibi yansıtan tarama yöntemi, nicel yaklaşımlarda en çok başvurulan tekniktir (Kuzu, 2013). Örneklem grubu sporcu-öğrencilerden seçilmiş ve evreni temsil edebilmesi için örneklem sayısının belirlenmesine dikkat edilmiştir. Dillman ve Salant (1994) tarama araştırmaları için 5000 ve üzerinde olan daha büyük gruplarda genel olarak 350-500 örneklemin yeterli olduğunu bildirmiştir. Buna göre bu araştırmanın grubu (n=453) oldukça yeterli sayıdadır. Araştırma grubu belirlenirken, kolaylıkla bulunabileni örnekleme yönteminden yararlanılmıştır (Erkuş, 2009). Araştırmaya başlamadan önce Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Etik Kurulundan 17/06/2022-09/01-45 belge numarası ile etik kurul izni alınmıştır.

Araştırma Grubu

Araştırmanın grubunu, 172 (%38,0) kadın (Ortyaş=20,64±2,52), 281 (%62,0) erkek (Ortyaş=21,95±4,94) olmak üzere toplam 453 sporcu-öğrenci (Ortyaş=21,45±4,22) oluşturmaktadır. Katılımcıların 90'ı (%19,9) alkol kullanmakta, 363'ü (%80,1) alkol kullanmamaktadır. Ayrıca 149'u (%32,9) sigara kullanırken, 304'ü (%67,1) sigara kullanmamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Sporada Prososyal ve Antisosyal Davranış Ölçeği - SPADÖ: Sporcuların pro-sosyal ve anti-sosyal davranışlarını tespit etmek için Kavussanu ve Boardley (2009)'in geliştirdiği, Balçıkınlı (2013)'nin Türkçeye uyarlanmasını yaptığı ölçek 20 maddeden oluşmaktadır. Bu ölçme aracı 5'li Likert türündedir. Ölçeğin takım arkadaşlarına karşı pro-sosyal davranış (PSD-T), rakibe karşı prososyal davranış (PSD-R), takımdaki arkadaşlarına karşı anti-sosyal davranış (ASD-T) ve rakibi-ne yönelik anti-sosyal davranış (ASD-R) olmak üzere dört boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin madde güvenirlik katsayısı 0,74- 0,86 arasında değişmektedir, Türkçeye uyarlaması yapılan ölçek için ise 0,70 ile 0,75 arasında değişmektedir.

Sporada Saldırganlık ve Öfke Ölçeği- SSÖÖ: Sporcuların rekabetçi agresiflik ve öfkelerini belirlemek için Maxwell ve Moore (2007)'nin geliştirdiği Gürbüz ve ark., (2019) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan bu ölçek 5'li Likert türü olan bu ölçme aracı, Öfke (1-6) ve Saldırganlık (7-12) olarak 2 alt boyut ve 12 maddeden oluşmaktadır. Alınan yüksek puanlar yüksek saldırganlık ve öfke anlamına gelmektedir. Ölçeğin Faktör yükleri 0,41 ile 0,83 arasında olduğu saptanmıştır. DFA sonuçlarında uyum iyiliği değerleri, $\chi^2/df= 2,69$, GFI= 0,91, AGFI=0,87, CFI=0,91, IFI=0,91, SRMR=0,07, RMSEA=0,08 şeklindedir. Ölçek için hesaplanan iç tutarlılık katsayıları a-) saldırganlık için 0,79 b-) öfke için 0,79 ve ölçeğin toplamı için 0,83 olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin toplam puanlarının da araştırma verisi olarak kullanılabilmesi için Türkçe uyarlamasını yapan yazardan görüş alınmış ve çalışmaya dahil edilmiştir.

Verilerin Toplanması/İşlem Yolu

Araştırma verilerinin toplanması fiziksel olarak ve Google Formlar aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Her iki veri toplama yönteminde de katılımcılar için ayrıntılı bilgiler verilmiş, sonuçların yalnızca akademik araştırmada kullanılacağı açıkça belirtilmiş ve gönüllülük esasına dayalı olarak ölçek sorularının cevaplanması istenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler, MS Excel programında düzenlenip, SPSS 25. SPSS Inc., Chicago, Illinois, ABD istatistik paket programına aktarılmıştır. SPSS'e aktarılan verilerin normallik varsayımlarını karşılayıp karşılamadığını tespit etmek için Çarpıklık ve Basıklık değerleri incelenmiş (Tabachnik and Fidel, 2013), verilerin normal dağıldığına karar verilmiştir. Sonrasında frekans, çoklu doğrusal regresyon analizi (multiple linear regression) ve MANOVA testi kullanılarak verilerin analizi gerçekleştirilmiştir. Mevcut araştırmada anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ 'tir.

BULGULAR

Araştırma bulguları aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 1. PSD-ASD ve SSÖÖ ölçek puanlarının dağılımı (n: 453)

Ölçekler	Madde	$\bar{x}$	Ss	Çarpıklık	Basıklık	Alpha	
PSD-ASD	PSD-T	4	4,01	0,73	-0,68	-0,07	0,80
	PSD-R	3	3,83	0,82	-0,33	-0,73	0,73
	ASD-T	5	2,26	0,78	0,47	-0,42	0,81
	ASD-R	8	2,32	0,74	0,37	-0,46	0,82
SSÖÖ	Öfke	6	2,59	0,80	0,14	-0,44	0,82
	Saldırganlık	6	2,00	0,69	0,40	-0,35	0,78
	Toplam	12	2,29	0,64	0,07	-0,55	0,85

PSD, ASD'den elde edilen puanlar incelendiğinde, ölçeklerden alınan en yüksek ve en düşük ortalama puanlar sırasıyla PSD-T ($4,01 \pm 0,73$) ve ASD-T ($2,26 \pm 0,78$) boyutunda olduğu, SSÖÖ'de ise öfke ($2,59 \pm 0,80$) olduğu görülmüştür. Basıklık ve çarpıklık değerleri de verilerin normal dağıldığını göstermektedir (Tablo 1).

Tablo 2. PSD/ASD ve SSÖÖ puanlarının cinsiyete göre dağılımları

Ölçekler	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	Ss	sd	F	p	
PSD-ASD	PSD-T	Kadın	172	4,02	0,79	1-451	0,00	0,96
		Erkek	281	4,02	0,70			
	PSD-R	Kadın	172	3,85	0,87	1-451	0,10	0,75
		Erkek	281	3,82	0,78			
	ASD-T	Kadın	172	2,02	0,73	1-451	29,23	0,00*
		Erkek	281	2,41	0,77			
	ASD-R	Kadın	172	2,09	0,73	1-451	28,44	0,00*
		Erkek	281	2,46	0,71			
SSÖÖ	Öfke	Kadın	172	2,40	0,84	1-451	14,89	0,00*
		Erkek	281	2,69	0,75			
	Saldırganlık	Kadın	172	1,79	0,69	1-451	25,17	0,00*
		Erkek	281	2,12	0,67			

MANOVA sonuçlarına göre cinsiyetin PSD/ASD [$\lambda=0,93$, $F_{(4,448)}=8,65$, $p<0,00$] ve SSÖÖ boyutlarındaki temel etkisi anlamlı bulunmuştur [$\lambda=0,94$, $F_{(2,450)}=14,10$, $p<0,00$]. Bu değerler, PSD-T, PSD-R, ASD-T, ASD-R, Öfke ve Saldırganlık puanlarının cinsiyete bağlı olarak farklılaştığını göstermektedir. Bağımlı değişkenlerden hangisinin çok değişkenli anlamlılığa katkıda bulunduğunu belirlemek için uygulanan ANOVA testi sonuçlarına göre, ASD-T [$F(1, 451)=29,23$, $p=0,00$], ASD-R [$F(1, 451)=28,44$, $p=0,00$], Öfke [$F(1, 451)=14,89$, $p=0,00$] ve Saldırganlık [$F(1, 451)=25,17$, $p=0,00$] puanları cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterirken, PSD-T ve PSD-R arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Anlamlı farklılığın belirlendiği boyutta erkeklerden elde edilen ortalama puanların kadınlardan elde edilen puanlarından daha yüksek olduğu görülmüştür (Tablo 2).

Tablo 3. PSD/ASD ve SSÖÖ puanlarının alkol kullanıma göre dağılımları

Ölçekler	Akol	n	$\bar{x}$	Ss	sd	F	P	
PSD-ASD	PSD-T	Evet	90	4,04	0,71	1-451	0,14	0,71
		Hayır	363	4,01	0,74			
	PSD-R	Evet	90	3,78	0,80	1-451	0,48	0,49
		Hayır	363	3,84	0,82			
	ASD-T	Evet	90	2,54	0,85	1-451	14,34	0,00*
		Hayır	363	2,19	0,74			
	ASD-R	Evet	90	2,63	0,76	1-451	21,45	0,00*
		Hayır	363	2,24	0,71			
SSÖÖ	Öfke	Evet	90	2,60	0,76	1-451	0,04	0,84
		Hayır	363	2,58	0,81			
	Saldırganlık	Evet	90	2,14	0,71	1-451	4,59	0,03*
		Hayır	363	1,96	0,69			

MANOVA sonuçlarına göre alkol kullanma değişkeninin PSD/ASD [$\lambda=0,95$, $F_{(4,448)}=5,72$, $p<0,00$] ve SSÖÖ [$\lambda=0,99$, $F_{(2,450)}=2,74$, $p<0,00$] üzerindeki temel etkisi anlamlıdır. Bu bulgu alkol kullanımına bağlı olarak, PSD-T, PSD-R, ASD-T,

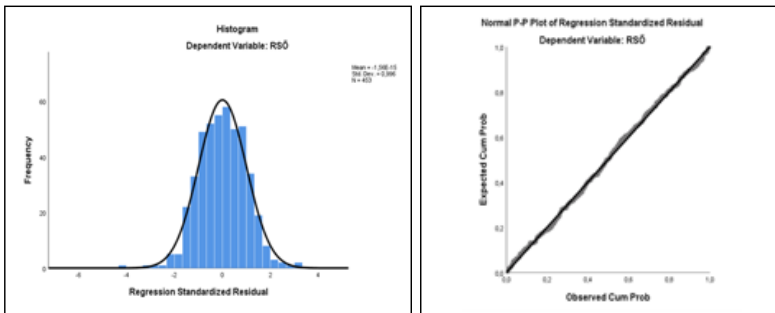

ASD-R, Öfke ve Saldırganlık puanlarının değiştiğini ifade eder. Ölçeklerin faktörlerine ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri ile sigara kullanımına göre faktör bazında yapılan tek yönlü ANOVA sonuçlarına göre, ASD-T [$F(1, 451)=14,34, p=0,00$], ASD-R [$F(1, 451)=21,45, p=0,00$] ve Saldırganlık [$F(1, 451)=4,59, p=0,03$] puanları alkol kullanımına göre anlamlı farklılık gösterirken, PSD-T, PSD-R ve öfke puanları arasında anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir ($p>0,05$). Anlamlı farklılığın tespit edildiği boyutta alkol kullananların ortalama puanları kullanmayanlara göre daha yüksektir (Tablo 3).

Tablo 4. PSD/ASD ve SSÖÖ puanlarının sigara kullanıma göre dağılımları

Ölçekler	Sigara	n	$\bar{x}$	Ss	sd	F	P	
PSD-ASD	PSD-T	Evet	149	4,04	0,76	1-451	0,30	0,58
		Hayır	304	4,00	0,72			
	PSD-R	Evet	149	3,89	0,83	1-451	1,01	0,31
		Hayır	304	3,81	0,81			
	ASD-T	Evet	149	2,36	0,77	1-451	3,72	0,05
		Hayır	304	2,21	0,78			
ASD-R	Evet	149	2,42	0,77	1-451	4,44	0,03*	
	Hayır	304	2,26	0,72				
SSÖÖ	Öfke	Evet	149	2,55	0,80	1-451	0,38	0,54
		Hayır	304	2,60	0,79			
	Saldırganlık	Evet	149	1,96	0,60	1-451	0,89	0,35
		Hayır	304	2,02	0,73			

MANOVA sonuçlarına göre sigara değişkeninin PSD/ASD alt boyutları üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür [$\lambda=0,98, F_{(4,448)}=2,38, p<0,00$]. Bu bulgu, PSD-T, PSD-R, ASD-T, ASD-R puanlarından oluşan doğrusal bileşenlerden alınacak puanların sigara kullanımına bağlı olarak değiştiğini gösterir. Bu bağlamda yapılan ANOVA sonuçlarına göre ASD-R [$F(1, 451)=4,44, p=0,03$] puanları sigara kullanımına göre anlamlı farklılık gösterirken, diğer PSD-ASD faktör puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$). Ayrıca, SSÖÖ boyutları üzerindeki temel etki de anlamlı bulunmamıştır [$\lambda=0,99, F_{(2, 450)}=0,46, p>0,05$]. Anlamlı farklılığın tespit edildiği boyutta sigara kullananların ortalama puanları kullanmayanlara göre daha yüksektir (Tablo 4).

Şekil 2. Değişkenlere ilişkin doğrusallık ve normal dağılım eğrisi (SSÖÖ)

Yordayıcı (bağımsız) ve yordanan (bağımlı) değişkenler arasındaki ilişkinin doğrusal olma durumu ve ölçek puanların normal dağılım gösterip göstermediği grafiklerle gözlemlenmiştir. Standardize edilmiş açıklanan (yordanan) değer için çizilen histogram ve dağılım eğrisinin normal dağılım gösterdiği görülmektedir (Şekil 2).

Şekil 3. Değişkenlere ilişkin saçılım grafiği

Yordayıcı değişkenlerin bağımlı değişkenle kısmi ilişkileri esas alan saçılma grafiğine de bakılmıştır. Saçılma diyagramındaki noktaların bir eksen etrafında toplanma eğilimi göstermesi doğrusal güçlü bir ilişkiyi açıklaması anlamına gelmektedir (Şekil 3).

Tablo 5. Sporda saldırganlık ve öfkenin yordanmasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları

Değişken	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	1,083	0,184	-	5,885	0,000	-	-
PSD-T	0,124	0,040	0,142	3,118	0,002	-0,001	0,146
A ⁺ PSD-R	-0,106	0,037	-0,135	-2,901	0,004	-0,197	-0,136
ASD-T	0,021	0,046	0,025	0,447	0,655	0,415	0,021
ASD-R	0,463	0,050	0,534	9,328	0,000	0,569	0,403
R= 0,584		R ² = 0,335					
F(4,448)=57,922		P= 0,000					

PSD-T, PSD-R, ASD-T ve ASD-R değişkenlerini kullanarak SSÖÖ'yü yordamak amacıyla yapılan çoklu doğrusal regresyon analizinde ikili ve kısmi korelasyonlar incelenmiş, PSD-T ve SSÖÖ arasında çok düşük düzeyde negatif bir ilişkinin olduğu ($r = -0,001$), ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki korelasyonun $r = 0,14$ olduğu görülmüştür. PSD-R ve SSÖÖ arasında da aynı şekilde düşük düzeyde negatif bir ilişkinin ($r = -0,20$) olduğu tespit edilmiştir. ASD-T ile SSÖÖ arasında orta düzeyde pozitif bir ilişkinin ($r = 0,41$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki korelasyon $r = 0,02$ olarak tespit edilmiştir. ASD-R ve SSÖÖ arasındaki saptanan pozitif ve orta düzeydeki ikili korelasyonun ($r = 0,57$) diğer değişkenler kontrol altına alındığında $r = 0,40$ olduğu görülmüştür. Analiz sonucunda anlamlı bir regresyon modeli, $F(4, 448) = 57,922$, $p < 0,001$ ve bağımlı değişkendeki varyansın %33'ünü (R^2 adjusted = 0,33) bağımsız değişkenler tarafından açıklandığı bulunmuştur. Standardize edilen regresyon katsayısına (β) göre, bağımsız (yordayıcı) değişkenin SSÖÖ üzerindeki görece önem sırası ASD-R, PSD-T, PSD-R, ASD-T şeklindedir. Katsayıların anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçlarında, PSD-T, PSD-R ve ASD-R değişkenlerinin SSÖÖ üzerinde anlamlı (önemli) bir yordayıcı olduğu görülmüştür. ASD-T boyutunun ise SSÖÖ üzerindeki etkisinin önemli olmadığı görülmüştür. Buna göre, SSÖÖ'nün açıklanmasını gösteren regresyon eşitliği (matematiksel model) şu şekildedir:

$$SSÖÖ = 1,08 + 0,12 * PT + -0,11 * PR + 0,02 * AT + 0,46 * AR$$

TARTIŞMA

Bu araştırmada spordaki saldırganlık ve şiddetin, sporun özüne uygun olmayan durumların kaynakları açıklanmaya çalışılmıştır. Buradan yola çıkarak prososyal ve antisosyal davranışlar rekabetçi saldırganlık ve öfke kapsamında değerlendirilmiş ve bazı değişkenlere göre ilişkiler incelenmiştir.

PSD, ASD ve SSÖÖ'nün boyutları incelendiğinde, cinsiyet değişkeninin ASD-T, ASD-R, öfke ve saldırganlık boyutları üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Erkek sporcu öğrencilerin rakip ve takım arkadaşlarına karşı antisosyal davranışlar sergilediği ve saldırganlık ve öfke ortalama puanlarının da kadınlardan daha fazla olduğu görülmüştür (Tablo 2). Çoğu araştırmada (Coulomb-Cabagno ve Rasclé, 2006; Shields ve ark., 2007; Can, 2016; Şenel ve Yıldız, 2016) kadınların erkeklere göre daha sportmen oldukları, erkeklerin ise kadınlara göre daha çok saldırgan davranışlar sergiledikleri ortaya koyulmuştur. Genel olarak mevcut araştırma sonuçları literatürdeki araştırmalarla benzerlik göstermektedir. Toplumumuzda kadınların erkeklere göre daha kibar, uysal ve edilgen yetiştirildiği düşünüldüğünde erkeklerin kadınlara göre antisosyal davranış gösterme eğilimlerinin daha fazla olduğu söylenebilir.

Araştırmanın bulgularından biri olan alkol kullanımının ASD-T, ASD-R ve saldırganlık üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir (Tablo 3). Yani alkol kullanan sporcu öğrencilerin rakibine kasten faul yapma, intikam alma, rakibini sakatlamaya çalışma, oyun kurallarına aykırı davranma ve rakibine karşı agresif olma gibi olumsuz davranışlarda bulunabileceği söylenebilir. Aronson ve ark. (1999) Alkol kullanmanın davranış bozukluğuna neden olduğunu ve saldırganlığı etkileyen en önemli faktörlerden bir tanesi olduğunu bildirmektedir. Aksoy ve ark. (2018) ise alkol içeren maddelerin bireylerde yoğun enerji halini ortaya çıkararak saldırgan ve kontrolsüz davranışlara neden olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde, alkol kullanan sporcuların saldırganlık puanlarının yüksek olduğu ortaya koyan araştırmalar mevcuttur (Yurttaş, 2016; Yorulmaz, 2019).

Sigara kullanan sporcu öğrencilerin rakibe karşı antisosyal davranışlarda bulunduğu belirlenmiştir (Tablo 4). Literatürde sigara kullanan sporcuların (Yorulmaz, 2019) ve lise öğrencilerinin (Avcı, 2010) saldırganlık puanlarının yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Yurttaş (2016) da sporcuların sigara kullanma alışkanlıkları ile genel saldırganlık ve alt boyutları (fiziksel, öfke, düşmanlık, sözel) arasında sigara kullananların lehine ortalamaları yüksek bulmuştur. Sigaranın bağımlılık yapmasında etken bir madde olan nikotinden (Benowitz ve ark., 2009) yoksun olan sigara kullanıcılarının kendilerini sinirli, agresif ve gergin olarak değerlendirdiği ve sigarayı rahatlamak için kullandıklarını ifade etmektedirler (Çelepkolu ve ark., 2014). Spor süresince sigaradan yoksun olan bireylerin rakibine karşı antisosyal davranışlar gibi olumsuz davranış gösterme eğiliminde olabilecekleri şeklinde değerlendirme yapılabilir.

Prososyal ve antisosyal davranışın alt boyutlarından rakibe ve takım arkadaşlarına karşı anti-sosyal davranış ile SSÖÖ puanları arasında orta düzeyde ve pozitif anlamlı ($r= 0,415$, $r=0,569$), rakibe ve takım arkadaşına yönelik pro-sosyal davranış ile SSÖÖ puanları arasında ise düşük düzeyde negatif ilişki verirken ($r=-0,001$, $r=-0,197$), SSÖÖ'de toplam varyansın %33'ünü açıkladığı belirlenmiştir. Regresyon katsayılarının anlamlılığını belirlemek için yapılan t-testi sonuçlarına göre ise, prososyal ve rakibe karşı anti-sosyal davranışların SSÖÖ üzerinde önemli (anlamlı) bir yordayıcı (açıklayıcı) olduğu, takım arkadaşlarına karşı antisosyal davranışların ise önemli bir etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir (Tablo 5). Davranışlar olumlu ve olumsuz olarak değerlendirildiğinde antisosyal davranışlar, sporda saldırganlık ve öfke olumsuz tarafta yer almaktadır. Saldırganlık ve öfke antisosyal davranışlardır denebilir. Buradan yola çıkarak araştırma bulgularına göre rakibe veya takım arkadaşına karşı antisosyal davranışlar artarken rekabetçi saldırganlık ve öfke de aynı şekilde artmaktadır. Öte yandan prososyal davranışlar olumlu davranış sınıfında yer almaktadır; olumsuz davranışların tam karşısıdır. Dolayısıyla mevcut araştırmada korelasyon kat sayıları ele alındığında prososyal davranışların artmasıyla saldırganlık ve öfkenin azaldığı görülmektedir. Eron ve Huesmann'ın (1984) araştırmasında prososyal davranışların ve saldırganlığın geli-

şimini karşılaştırmak için 22 yıllık bir çalışma sürecinde çocukluktan yetişkinliğe kadar 800 çocuk izlenmiş, prososyal davranışlar ve saldırganlık zaman içerisinde eş zamanlı olarak, karşılıklı ilişkilerde buldukları ve tek bir davranış boyutunun karşıt uçlarını temsil ettiklerini belirtmişlerdir. Araştırma bulgularına benzer olarak, Alemdağ'ın (2019) erkek sporcularda sözel ve fiziksel saldırganlığın yordanması üzerine yapmış olduğu araştırmasında prososyal ve antisosyal davranışın sözel ve fiziksel saldırganlık ile orta düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişkisinin olduğunu, sözel saldırganlığın %11'inin, fiziksel saldırganlığın ise %17'sinin prososyal ve antisosyal davranışlar tarafından açıklandığını ortaya koymuştur. Micai ve ark., (2015) Amerikan futbolu, hokey, netbol, basketbol, ragbi, voleybol ve futbol gibi farklı branşlarda sporcu olan üniversiteli öğrenciler üzerinde yürüttüğü çalışmasında antisosyal davranışlar ile saldırganlık arasındaki ilişkinin pozitif ve orta düzeyde olduğunu ortaya koymuştur. Yine benzer olarak, kız basketbolcularla yapılan bir çalışmada basketbolcuların saldırgan eğilimlerin yordayıcılarının, takım arkadaşlardan saldırgan davranışlara yönelik algıları ve antrenörleri talep ederse rakibi yaralama istekleri olduğunu ortaya koymuştur (Stephens, 2001). Al-yaaribi ve ark., (2018)'in araştırmasında basketbolcuların takım arkadaşına karşı antisosyal davranışları ile öfkeleri arasında aynı yönde ilişki olduğu tespit etmiştir.

Bu çalışmadaki antisosyal davranışların saldırganlık ve öfke ile arasındaki pozitif yönlü, prososyal davranışlarla ise negatif yönlü ilişkilerin literatürdeki bulgularla benzerlik göstermektedir. Özellikle saldırganlık ve öfkenin açıklanmasında rakibe karşı antisosyal davranışların önemli rolünün olması ne pahasına olursa olsun kazanma anlayışından, antrenör, medya organları, aile, taraftar vb. baskılarından kaynaklandığı söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mevcut bulgular sonucunda, cinsiyetin, alkol kullanımının ve sigara kullanımının PSD, ASD ve SSÖÖ üzerindeki temel etkileri anlamlı bulunmuştur. Buna göre erkek sporcu öğrencilerin takım arkadaşlarına karşı, rakibe karşı antisosyal davranışlarda bulunduğu görülerek, saldırganlık ve öfke ortalamalarının da daha yüksek olduğu saptanmıştır. Alkol kullananların da yine takım arkadaşlarına karşı, rakibe karşı antisosyal davranışlarda bulunduğu ve saldırganlık eylemlerinde bulunduğu belirlenmiştir. Öte yandan ise sigara kullanan sporcu öğrencilerin de rakibe karşı antisosyal davranışlarda bulunduğu ortaya koyulmuştur. Araştırmanın majör sonucu, rakibe ve takım arkadaşına karşı pro-sosyal ve anti-sosyal davranışların rekabetçi saldırganlık ve öfkenin anlamlı bir yordayıcısı olarak prososyal ve antisosyal davranışların SSÖÖ'deki toplam varyansın %33'ünü açıkladığıdır. Antisosyal ve Prososyal davranışların alt boyutlarına bakıldığında özellikle rakibe karşı antisosyal davranışların SSÖÖ'deki belirleyiciliğinin daha yüksek olduğu açıktır. Prososyal davranışların ise SSÖÖ'deki yordayıcı etkisinin daha az olduğu belirlenmiştir.

İleride yapılacak araştırmalar için, pro-sosyal ve anti-sosyal davranışlar ve rekabetçi saldırganlık ve öfke arasındaki ilişkinin spor branşları açısından, fiziksel temasın çok olduğu branşlarda incelenmesi ve benzerlik/farklılıklarının ortaya koyulmasıyla bu konudaki tespitlerin geçerliliği arttırılabilir. Ayrıca, yöntem açısından nitel ve/veya karma araştırma yöntemleri ile benzer araştırmalar yapılması yerinde olacaktır.

ıkar atışması Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kişisel ve finansal çıkar atışması yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Sorumlu yazar, çalışmanın bütün bölümlerine katkı sunmuştur.

Yazar Katkı Oranları:

Çalışma Dizaynı (Design of Study): ÖFY

Veri Toplama (Data Acquisition): ÖFY

İstatistiksel Analiz (Statistical Analysis): ÖFY

Makalenin Hazırlanması (Preparation of the Article): ÖFY

KAYNAKLAR

- Abrams, M. & Hale, B. (2005). Anger: How to Moderate Hot Buttons. S. Murphy (ed.). in: The sport psych handbook (s. 93-112). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Aksoy, R., Bakış, M. & Ünveren, M. (2018). Spor sosyolojisi. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Alemdağ, C. (2019). Saldırganlıkta prososyal ve antisosyal davranışların rolü. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 21(3), 107-116.
- Alemdağ, S. (2018). Genç futbolcuların prososyal ve antisosyal davranışlarının incelenmesi. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 9(2), 102-109.
- Al-yaaribi, A., Kavussanu, M., & Ring, C. (2018). The effects of prosocial and antisocial behaviors on emotion, attention, and performance during a competitive basketball task. Journal of Sport and Exercise Psychology, 40(6), 1-9.
- Aronson, E., Wilson, T.D. & Akert, R.M. (1999). Social psychology. New York: Longman.
- Avcı, A. (2010). Eğitimde şiddet olgusu lise ğrencilerinde şiddet, saldırganlık ve ahlaki tutum ilişkisi küçükçekmece ilçesi rneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. Personality and Social Psychology Review, 3(3), 193-209.
- Benowitz, N.L, Hukkanen, J. & Jacob, P. (2009). Nicotine chemistry, metabolism, kinetics and biomarkers. Handb Exp Pharmacol, 192, 29-60.
- Berberbi, M.E. (2018). Competitive aggressiveness, anger, and the experience of provocation in collegiate athletes. Unpublished Ph.D. thesis. West Virginia University, USA.
- Can, S. (2016). Can emotionally intelligent volleyball players be more prone to sportspersonship. Journal of education and training studies, 4(7), 54-60.
- Christoforidis, C., Kalivas, V., Matsouka, O., Bebetos, E. & Kambas, A. (2010). Does gender affect anger and aggression in handball players?. The Cyprus Journal of Sciences. 8. 3-11.
- Coulomb-Cabagno, G. & Rasclle, O. (2006). Team sports players' observed aggression as a function of gender competitive level and sport type. Journal of Applied Social Psychology, 36(8), 1980-2000.

- Çelepöolu, T., Atlı, A., Palancı, Y., Yılmaz, A., Demir, S., İbiloğlu, A.O. & Ekin, S. (2014). Sigara kullanıcılarında nikotin bağımlılık düzeyinin yaş ve cinsiyetle ilişkisi: Diyarbakır örnelemi. *Dicle Tıp Dergisi*, 41(4), 712-716.
- Dávid, B., Csukonyi, C., Ocsenás, D., & Kardos, S. (2021). Evolution of the components of sportsmanship and aggression in terms of water polo player positions. *Stadium-Hungarian Journal of Sport Sciences*, 4(2).
- Deffenbacher, J.L. (2011). Cognitive-behavioral conceptualization and treatment of anger. *Cognitive and Behavioral Practice*, 18, 212-221.
- Dillman, P., & Salant, D.A. (1994). *How to conduct your own survey*. New York: Wiley.
- Eraslan, A. (2022). Stratejik insan kaynakları yönetimde wellness programları. *ROL Spor Bilimleri Dergisi*, 3(2), 22-33.
- Erim, V., & Küçük, H. (2015). Farklı kategorideki kadın milli boksörlerin psikolojik dayanıklılıklarının karşılaştırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(1), 147-154.
- Erkuş, A. (2009). Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Eron, L.D., & Huesmann, L.R. (1984). The relation of prosocial behavior to the development of aggression and psychopathology. *Aggressive Behavior*, 10(3), 201-211.
- Ersoy, A., Tazegül, Ü. & Sancaklı, H. (2012). Güreşçilerin saldırganlık düzeylerinin sosyodemografik açıdan incelenmesi (Ankara örneği). *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 385-397.
- Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2008). *How to design and evaluate research in education* (7th ed.). New York: McGraw-Hill Higher Education.
- Göğebakan, R., Sanioğlu, A., Şahin, İ. H., Budak, M., & Baştaş, K. (2021). Amatör futbolcularda prososyal ve antisosyal davranışların kaygı düzeyine etkisi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(2), 48-54.
- Görgülü, R., Adiloğulları, G. E., Tosun, Ö. M., & Adiloğulları, İ. (2018). Prososyal ve antisosyal davranış ile sporcu kimliğinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 147-161.
- Görgüt, İ. & Tuncel, S. (2017). Spor karakter ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması. *Spormetre*, 15(3), 149-156.
- Gürbüz, B., Kural, S. & Özbek, O. (2019). Sporda saldırganlık ve öfke ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 206-217.
- Hanin, Y.L. (Ed.) (2000). *Emotions in Sport*. USA: Champaign, IL: Human Kinetics.
- Jang, C.Y. (2013). Development and validation of the sport character scale. Unpublished Ph.D. thesis, The University of Utah Department of Exercise and Sport Sciences, USA.
- Kafalı, S., Hünkar, İ., Keçeci, O. & Demiray, E. (2017). Bireysel spor ve takım sporu yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin araştırılması. *Journal of International Social Research*, 10(50), 386-390.
- Kassinove, H. & Tafraite, R.C. (2002). *Anger Management: The complete practitioner's guidebook for the treatment of anger*. Atascadero, CA: Impact.
- Kavussanu, M. (2008). Moral behaviour in sport: a critical review of the literature. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 1(2), 124-138.
- Kavussanu, M., & Boardley, I. D. (2009). The prosocial and antisocial behavior in sport scale. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 31(1), 97-117.
- Kavussanu, M., & Stanger, N. (2017). Moral behavior in sport. *Current Opinion in Psychology*, 16, 185-192. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.05.010>
- Kuzu, A. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Maxwell, J.P & Moores, E. (2007). The development of a short scale measuring aggressiveness and anger in competitive athletes. *Psychology of Sport and Exercise*, 8(2), 79-193.
- Maxwell, J.P., Visek, A.J. & Moores, E. (2009). The perceived legitimacy of aggression in male Hong Kong Chinese athletes: Effects of type of sport and level of competition. *Psychology of Sport and Exercise*, 10, 289-296.
- Micai, M., Kavussanu, M., & Ring C. (2015). Executive function is associated with antisocial behavior and aggression in athletes. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 37, 469-476.
- Miller, B.W., Roberts, G.C. & Ommundsen, Y. (2005). Effect of perceived motivational climate on moral functioning, team moral atmosphere perceptions, and the legitimacy of intentionally injurious acts among competitive youth football players. *Psychology of Sport and Exercise*, 6(4), 461-477.
- Nas, K. Birol, S. & Temel, V. (2016). Futsalcıların öfke tarzlarının bazı değişkenler açısından belirlenmesi. *İnönü Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3(1), 10-22.
- Resmi Gazete. (2011). Sporda şiddet ve düzensizliğin önlenmesine dair kanun, TBMM.
- Safraoui, S.R. (2014). Physical, emotional, and competitive aggression tendencies in contact and non-contact collegiate athletes. Unpublished Master thesis, Bachelor of Science University of South Florida Tampa, FL.
- Sezen Balçıklanlı, G. & Yıldırım, İ. (2018). Elit salon hokeyi oyuncularında empatik beceri ile prososyal davranışlar

- arasındaki ilişki. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 23(1), 1-8.
- Sezen-Balçıkınlı, G. (2013). The Turkish adaptation of the prosocial and antisocial behavior in sport scale (PABSS). *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(18), 271-276.
- Shields, D.L., LaVoi, N.M., Bredemeier, B.L. & Power, F.C. (2007). Predictors of poor sportspersonship in youth sports: personal attitudes and social influences. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 29(6), 747-762.
- Stephens, D.E. (2001). Predictors of aggressive tendencies on girls' basketball: An examination of beginning and advanced participants in a summer skills camp. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 72 (3), 257-266.
- Şahin, H.M. (2003). *Sporda Şiddet ve Saldırganlık*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Şenel, E. & Yıldız, M. (2016). Beden eğitimi ve spor yüksekokulunda öğrenim gören öğrencilerin bedensel/kinestetik zeka ve sportmenlik eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi. (SSTB)*, 19, 54-61.
- Tabachnick, B.G & Fidell, L.S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. 6th ed. Allyn and Bacon, Boston.
- Yarayan, Y. E., Yıldız, A. B., Gülşen, D. B. A., & İlhan, L. (2020). Futbolculuk seviyesi prososyal ve antisosyal davranışların bir belirleyicisi midir?. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 18(4), 125-133.
- Yıldıran, İ. (2005). Fair Play eğitiminde beden eğitiminin rolü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(1), 3-16.
- Yorulmaz, M. (2019). Bireysel ve takım sporcularının dindarlık ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun.*
- Yurttaş, H. (2016). Spor yapan ve yapmayan üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.*

